

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศไทย ถือได้ว่ามีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย อุดมสมบูรณ์กระจาย อยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ด้วยลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค ก่อให้เกิดทรัพยากรในแต่ละท้องถิ่นอันมีลักษณะเฉพาะที่จะหาได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ (Unique) ทรัพยากรธรรมชาติ ถูกนำมาใช้เพื่อสนองต่อความต้องการของมนุษย์ ในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต ตั้งแต่ระดับครัวเรือนที่บริโภคเพื่อปากท้องของสมาชิก ไปจนกระทั่งระดับประเทศ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการทรัพยากร จัดตั้งนโยบายกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ เพื่อให้เกิดการนำทรัพยากรมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ต่อความเจริญเติบโตของประเทศ และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากร โดยพื้นฐานการดำรงชีพของคนไทยที่อาศัย การพึ่งพาธรรมชาติมาตั้งแต่ดั้งเดิม ดำเนินชีวิตโดยมีการเกษตรกรรมเป็นรากฐาน การเกษตรกรรมจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงปัจเจกบุคคลล้วนมีความสัมพันธ์กับการเกษตรมาอย่างยาวนาน ด้วยความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น แต่ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนผ่านจากภาคเกษตรกรรม ไปสู่ภาคอุตสาหกรรม และอุตสาหกรรมบริการ โดยสัดส่วนการผลิตของ ภาคเกษตรกรรมที่ระดับร้อยละ 9.9 ในปี พ.ศ. 2533 ได้ปรับลดลงเป็นร้อยละ 7.2 ภาคอุตสาหกรรมที่ระดับร้อยละ 25.4 ในปี พ.ศ. 2533 ได้ปรับเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 28.5 ในปี พ.ศ. 2557 และภาคอุตสาหกรรมบริการที่ระดับร้อยละ 64.7 ในปี พ.ศ. 2533 ได้ปรับลดลงเพียงเล็กน้อยเป็นร้อยละ 64.3 ในปี พ.ศ. 2557 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2558) ผนวกกับ การเปิดเสรีการค้าภายใต้ข้อตกลงประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ.2558 นำมาซึ่งโอกาสการยกระดับศักยภาพการขยายตัวของเศรษฐกิจไทย ได้แก่ (1) การลดข้อจำกัดในด้านอุปสงค์ในประเทศ (2) โอกาสในการใช้ปัจจัยการผลิตและแรงงานสำหรับการพัฒนาภาคเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานและวัตถุดิบเข้มข้นในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาตนเองไปสู่ระดับการผลิตที่สูงขึ้นทั้งการผลิตในประเทศและการใช้ฐานการผลิตในประเทศเพื่อนบ้าน และ (3) โอกาสในการใช้ความได้เปรียบด้านสถานที่ตั้งและด้านโครงสร้างพื้นฐานและโลจิสติกส์ ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้เป็นศูนย์กลางทางด้าน การบริการและการผลิตภาคอุตสาหกรรมอนาคตในอนุภูมิภาค และในภูมิภาคในระยะต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 2558) แม้ว่า โครงสร้างการผลิตทางอุตสาหกรรมจะเพิ่มสูงขึ้น แต่จากการคาดการณ์ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ประเทศไทย ยังคงต้องประสบภาวะแวดล้อมและบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงจากกระแสการเปิดเศรษฐกิจเสรี ความท้าทาย

ของเทคโนโลยีใหม่ ๆ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรง แม้กระทั่งสภาพปัญหา เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อาทิ ผลผลิตทางการผลิต ความสามารถในการแข่งขัน คุณภาพการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ฯลฯ ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ยังจำเป็นต้องยึดกรอบ (1) การน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2) คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม (3) การสนับสนุนและส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปประเทศ และ (4) การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่มีศักยภาพและโอกาสการพัฒนา ด้านเกษตรกรรม เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความหลากหลาย เป็นพื้นที่ราบภูเขา เหมาะแก่การทำสวนผลไม้ ในขณะที่เดียวกันก็มีป่าชายเลนหนาแน่นเหมาะสำหรับเลี้ยงสัตว์น้ำ เมื่อปี พ.ศ. 2553 สัดส่วนมูลค่าภาคเกษตรในภาคตะวันออก คิดเป็นร้อยละ 10.2 ของประเทศ และร้อยละ 36.9 ของ ภาคกลาง ผลไม้ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และประมงเป็นสินค้าสำคัญที่มีศักยภาพของภาคตะวันออก โดยมีแหล่งการผลิตสำคัญอยู่ในพื้นที่จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด มีแหล่งท่องเที่ยว ที่หลากหลายทั้งทางบกและทางทะเล อีกทั้งยังมีศูนย์การประชุมขนาดใหญ่ และศูนย์บริการธุรกิจทางการค้า การเงิน การลงทุน สถาบันบันเทิงและแหล่งซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครันสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้หลายกลุ่ม (ปรัชญา สมะลาภา, 2553) โดยในการพิจารณาศักยภาพและโอกาสการพัฒนาภาคตะวันออกตามหลักการวิเคราะห์ Per Capital GPR เปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศ พบว่า ภาคตะวันออก มีโครงข่ายการคมนาคมขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำที่เชื่อมกันอย่างเป็นระบบ มีการลงทุนอุตสาหกรรมหลักที่สำคัญ สภาพภูมิประเทศเอื้อต่อการท่องเที่ยว และมีแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ แหล่งแร่รัตนชาติที่มีคุณภาพ และชื่อเสียงเป็นแหล่งเจียระไร ย่านธุรกิจอัญมณีของประเทศ มีพรมแดนติดกับชายแดนกัมพูชา มีโอกาสและช่องทางลงทุนในกัมพูชา อีกทั้งเป็นแหล่งเพาะปลูกผลไม้ที่มีปริมาณการผลิตมากพอใช้บริโภคส่งออก และแปรรูป (สุเมลี เดชาบุรุษานุกุล, 2555)

จังหวัดระยอง เป็นจังหวัดขนาดเล็ก ในอดีตเป็นที่รู้จักในฐานะ **เมืองแห่งผลไม้** ของภาคตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นมังคุด ทุเรียน เงาะ รวมทั้ง อาหารทะเลสด แปรรูป กะปิ น้ำปลา เนื่องจากความเหมาะสมของสภาพดินฟ้าอากาศที่เอื้ออำนวย และสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสม นอกจากนั้นยังได้ชื่อว่าเป็น **เมืองท่องเที่ยวที่สวยงาม** เนื่องจากมีชายหาดยาวสวยเลียบขนานไปกับอ่าวไทย และเกาะสวยงามระดับโลก เช่น เกาะเสม็ดก็เป็นที่รู้จักแพร่หลายท่ามกลางนักท่องเที่ยวชาวไทย และ ชาวต่างประเทศ ฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด คือ เกษตรกรรม การท่องเที่ยว และ อุตสาหกรรม (สำนักงานจังหวัดระยอง, 2554) ต่อมาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็น **จังหวัดอุตสาหกรรม** นับตั้งแต่การค้นพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทย เมื่อปี พ.ศ. 2520 เป็นที่มาของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) ในปี พ.ศ. 2524 (สำนักงานจังหวัดระยอง, 2554) รัฐบาลกำหนดนโยบายให้นิคมอุตสาหกรรมมาตาพุด และพื้นที่บริเวณใกล้เคียง เป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมขนาดหนัก ได้แก่ อุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้น อุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นกลาง อุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นปลาย อุตสาหกรรมโรงกลั่นน้ำมัน อุตสาหกรรมเหล็ก อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี (กมลศักดิ์ ตรีครุฑพันธุ์, 2546) จากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่ง

ทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) ได้ส่งผลให้จังหวัดระยองเป็น ศูนย์อุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรม ต่อเนื่องเป็นศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่ มีการลงทุน ภาคอุตสาหกรรมสูงสุดของประเทศ มีการจ้างงานจำนวนมาก เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพสูง มีการจัดเตรียมสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไว้อย่างสมบูรณ์ เพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่าง รวดเร็ว ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ คือ 1,143,740 บาทต่อ คน ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) เท่ากับ 672,104 ล้านบาท โดยมาจาก สาขาการผลิตด้าน อุตสาหกรรม กว่าร้อยละ 92 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (สำนักงานจังหวัดระยอง, 2554) ปัจจุบันจังหวัดระยอง เป็นที่รู้จักว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีผลไม้ชั้นยอด และเป็นแหล่งอุตสาหกรรม หลักของประเทศ ผนวกกับ วิสัยทัศน์การพัฒนาตามแผนปฏิบัติราชการประจำปีของจังหวัดระยอง พ.ศ. 2554 ยังได้กล่าวถึง “เมืองแห่งคุณภาพชีวิตที่ดีและเศรษฐกิจที่สมดุล” (City of Good Quality of Life and Balanced Economy) โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ครอบคลุมทั้งในด้าน การท่องเที่ยว เกษตรกรรม สังคม และอุตสาหกรรม ได้แก่ 1) พัฒนาและฟื้นฟูการท่องเที่ยว อย่าง ยั่งยืน 2) ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตรกรรมที่ได้มาตรฐาน สามารถสร้างและขยายโอกาสทางการตลาดได้ 3) สร้างเสริมสังคมให้มีคุณธรรมนำความรู้ สู่การ ดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 4) ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่ง อุตสาหกรรมของภูมิภาคที่ได้มาตรฐานด้านความปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม และสามารถอยู่ร่วมกับ ชุมชนสังคมได้อย่างยั่งยืน

จังหวัดจันทบุรี เป็นหนึ่งในจังหวัดภาคตะวันออก ที่มีความโดดเด่นในการผลิตสินค้า ทางการเกษตรและการท่องเที่ยวที่สำคัญ ด้วยสภาพสภาพภูมิประเทศและที่ตั้งได้เปรียบจังหวัด อื่น ๆ โดยตั้งอยู่ในแนวเขตรอยต่อที่สามารถติดต่อได้ทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้ง สามารถเชื่อมโยงไปถึงกลุ่มประเทศอินโดจีน โดยผ่านประเทศกัมพูชา สภาพภูมิประเทศมีทั้งภูเขา และทะเล จึงมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายทั้งภูเขาและชายฝั่งทะเล พื้นที่ที่สามารถเพาะปลูกไม้ผล จนสร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดจันทบุรีเป็นอันมาก ได้แก่ ทุเรียน เงาะ มังคุด ลองกอง ลำไย สละ กล้วยไข่ และพริกไทย เป็นต้น ตลอดจนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น กุ้งกุลาดำ เป็นต้น นอกจากนี้ จังหวัดจันทบุรียังเป็นแหล่งอัญมณีที่มีชื่อเสียง โดยเฉพาะพลอยชนิดต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก และยังมีศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสถานที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อีกจำนวนมาก มีชายทะเลและ ท่าเทียบเรือสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม การพัฒนา ของ จังหวัดจันทบุรียังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น ขาดการบริหารจัดการแบบบูรณาการ ด้าน การตลาดของสินค้าเกษตรและอัญมณี ขาดการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการ ปัญหาผลผลิตล้น ตลาด ขาดการส่งเสริมและผลักดันเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบ แหล่งท่องเที่ยวขาดการพัฒนา ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ รวมทั้งการสร้างทุนของสังคม หรือของหมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่มากนัก เป็นต้น (สำนักบริหาร ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก, 2556) ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) กล่าวโดยสรุปว่า 1) จังหวัดจันทบุรี มีทรัพยากรดินและสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม รวมทั้งเกษตรกรรมมีความรู้และภูมิปัญญา ทำให้เป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายผลไม้ที่มีชื่อเสียง และ สินค้าเกษตรที่หลากหลาย สมุนไพรประจำถิ่น ซึ่งมีปริมาณมากเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศ

ประกอบกับสินค้าเกษตรดังกล่าวเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสินค้าเกษตรคุณภาพและอาหารเพื่อสุขภาพ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการผลิตเชิงธุรกิจ ทำให้มีการใช้สารเคมีมากขึ้นซึ่งมีราคาผันผวน และสารเคมีส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและสิ่งแวดล้อม ผลผลิตสินค้าเกษตร จะออกมามากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศและปริมาณน้ำในช่วงออกผล และในการเก็บเกี่ยวต้องอาศัยแรงงานต่างด้าว หลังเก็บเกี่ยวสินค้าดังกล่าวไม่สามารถเก็บรักษาได้นาน จำเป็นต้องขายออกในเวลารวดเร็ว ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกษตรกรได้รับผลกำไรจากการผลิตสินค้าเกษตรน้อยมาก เนื่องจากต้นทุนการผลิตและค่าขนส่งสูง รวมทั้งราคาสินค้าเกษตรในท้องตลาด 2) จังหวัดจันทบุรีเป็นศูนย์กลางการกระจายและแปรรูปผลิตภัณฑ์อัญมณี เนื่องจากชาวจันทบุรีมีภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้เกี่ยวกับอัญมณี ได้แก่ การคัดสรรวัตถุดิบ การเผาพลอย และการเจียรไนพลอย เป็นต้น ซึ่งสินค้าอัญมณีของจันทบุรีโดยเฉพาะพลอยที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมและเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ จังหวัดจันทบุรีเป็นที่ตั้งตลาดค้าอัญมณีที่ใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศ ในปัจจุบันแหล่งวัตถุดิบอัญมณีในพื้นที่ และของประเทศลดน้อยลง ทำให้ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งรัฐบาลมีนโยบายสนับสนุน การแสวงหาแหล่งวัตถุดิบ และการอำนวยความสะดวกในการนำเข้าวัตถุดิบอัญมณี อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ดังกล่าวเริ่มขาดการสืบทอด รวมทั้งขาดความรู้ทักษะในการขึ้นเรือนเครื่องประดับเพื่อเพิ่มมูลค่าที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้ตรงกับความต้องการของตลาด ขณะเดียวกัน มีหลายประเทศที่ผลิตสินค้าอัญมณี ถึงแม้สินค้าจะแตกต่างกันออกไปก็ตาม แต่ก็สามารถส่งผลกระทบต่อส่วนแบ่งการตลาดของประเทศได้ 3) จังหวัดจันทบุรีมีช่องทางการค้าชายแดน (จุดผ่านแดนถาวร 2 จุด และจุดผ่อนปรน 3 จุด) เชื่อมโยงประเทศกัมพูชาและประเทศเวียดนาม และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันซึ่งมูลค่าการค้าชายแดนมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี โดยมีสัดส่วนผลไม้และสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้น รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว การค้า การลงทุนในกรอบความร่วมมือต่างๆ รวมทั้งการเปิดประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 เป็นโอกาสด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวและการส่งออก ขณะเดียวกันกฎระเบียบของทางราชการบางประการไม่เอื้อต่อการค้า การลงทุน นอกจากนี้ พื้นที่ตามแนวชายแดนก็ได้รับผลกระทบด้านความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เช่น โรคติดต่อ และสิ่งผิดกฎหมาย ฯลฯ 4) จังหวัดจันทบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์การศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากโครงการพระราชดำริ ซึ่งนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศนิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น เป็นโอกาสในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการขยายการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวสู่ประเทศเพื่อนบ้าน และเป็นโอกาสในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน แต่อย่างไรก็ดี จังหวัดจันทบุรีอยู่ในเขตอิทธิพลมรสุม และความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศโดยมีฤดูฝนที่ยาวนาน ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก 5) จังหวัดจันทบุรีมีทรัพยากรดิน ภูมิอากาศและที่ตั้งที่เหมาะสมในการเกษตร และมีการผลิตสินค้าแปรรูปจากเกษตรเป็นหนึ่งในตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นจำนวนมาก ประชาชนของจันทบุรีจึงมีฐานะดีโดยมีรายได้ต่อหัวสูงกว่า สัดส่วนคนจนน้อยกว่าระดับประเทศ ด้านสาธารณสุขมีความเข้มแข็งในการดำเนินงานดูแลสุขภาพประชาชนในพื้นที่ และมีสถาบันการศึกษาหลายระดับ ขณะเดียวกัน รัฐบาลมีนโยบายสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและส่งเสริมอาชีพและรายได้หลายโครงการ ได้แก่ กองทุน

ต่างๆ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น 6) จังหวัดจันทบุรียังคงความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรป่าไม้ทั้งบกและเลน มีป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด แต่อย่างไรก็ดี จังหวัดจันทบุรีประสบปัญหาอุทกภัยทุกปี รวมทั้งภัยแล้งในช่วงผลไม้ออกผลซึ่งต้องการน้ำจำนวนมาก การใช้สารเคมีในการเกษตรส่งผลกระทบต่อคุณภาพของทรัพยากรดิน น้ำ และอากาศ รวมทั้งมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ การกัดเซาะชายฝั่ง ขณะเดียวกันยังขาดกลไกที่เป็นรูปธรรมในการส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากส่วนกลาง (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก, 2556)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) ในจังหวัดระยอง และจันทบุรี เป็นรูปแบบหนึ่งของการบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้านอื่น ๆ เข้ากับการเป็นศูนย์กลางผลไม้คุณภาพ ที่สามารถเพิ่มรายได้มาสู่เกษตรกรโดยอาศัยการจัดการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญ ทั้งนี้ นักท่องเที่ยว มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีแนวโน้มการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) กล่าวคือ นักท่องเที่ยวเริ่มแสวงหาประสบการณ์ตรงจากการสัมผัสวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต และวิถีชีวิต ชนบทธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวลักษณะนี้จำเป็นต้องผสมผสานองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เข้ากับการวิวัฒนาการของเทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ตามที่ได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่น และประเทศชาติ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีบทบาทในตลาดท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้น จึงได้บรรจุแผนพัฒนาการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผ่านการงานเทศกาล ประเพณี และกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์ความเป็นไทย ไว้ในแผนยุทธศาสตร์ พ.ศ. 2555-2559 (กระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬา. 2555 : 38) โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงความสมดุลและความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาระดับมาตรฐานสินค้าและบริการ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและเพียงพอและบูรณาการการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงสาขาการผลิตและบริการ อื่นๆ (ประกาศสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี : 219- 223) รวมทั้ง การพัฒนาปัจจัยแวดล้อมด้านต่างๆ ของพื้นที่ชุมชนในด้านโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ทรัพยากรมนุษย์ กฎระเบียบการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจของธุรกิจสร้างสรรค์ที่มีการสร้างสรรค์สินค้าและบริการใหม่ๆ ที่มีเอกลักษณ์และสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ สามารถดึงดูดการลงทุนของธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาในพื้นที่ชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่อสร้างบรรยากาศและสภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ อาทิ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ พื้นที่สาธารณะรูปแบบต่างๆ การจัดกิจกรรม และงานแสดงสินค้าและบริการสร้างสรรค์เพื่อเป็นช่องทางหรือเวทีในการพัฒนาและแสดงออกของนักคิดและนักสร้างสรรค์ สาขาต่างๆ (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์สำนักปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2555 : 7-8)

จากสภาพปัญหาและสภาวะการณ์ข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา รูปแบบการขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : ศึกษาศรีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง และจันทบุรี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตัวแบบการขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้เกิดมิติในแง่บวกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อพัฒนาตัวแบบการขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
4. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ทราบถึงรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. กรณีศึกษาตัวแบบการขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
4. ทราบถึงปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เพื่อให้สามารถสะท้อนของรายละเอียดในประเด็นที่ต้องการศึกษา จึงกำหนดให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมครอบคลุมถึงรูปแบบการจัดการ การขับเคลื่อน และตัวแบบ การขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ภายใต้บริบทของชุมชน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เปรียบเทียบรายกรณีศึกษา และได้มีการกำหนดพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นหน่วยที่ใช้วิเคราะห์ (Unit of Analysis) ประกอบด้วย

2.1 ชุมชนบ้านทะเลน้อย ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง และ

2.2 ชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ด้วยเหตุผลที่ว่าในแต่ละพื้นที่ที่มีความโดดเด่นจนได้รับการยอมรับในระดับจังหวัด อีกทั้งยังคงไว้ซึ่งความเป็นชุมชนท้องถิ่น ไม่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุมากเกินไป นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างเชิงเปรียบเทียบในด้านบริบทของชุมชนในจังหวัดที่ตั้ง เนื่องจากชุมชนบ้านทะเลน้อย จังหวัดระยองตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรม ในขณะที่ชุมชนบางสระเก้า จังหวัดจันทบุรี ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งนี้ในการเลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้มุ่งหวังว่าจะเป็นตัวแทนภาพรวมของทั้งประเทศ หากแต่เลือกเพื่อให้สะท้อนภาพรายละเอียดของประเด็นเนื้อหาสาระที่ทำการศึกษา

3. ขอบเขตด้านเวลา ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเวลาระหว่างเดือนมกราคม 2561 ถึง เดือนธันวาคม 2561

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มุ่งเน้นทางด้านการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรม โดยอาจให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชน

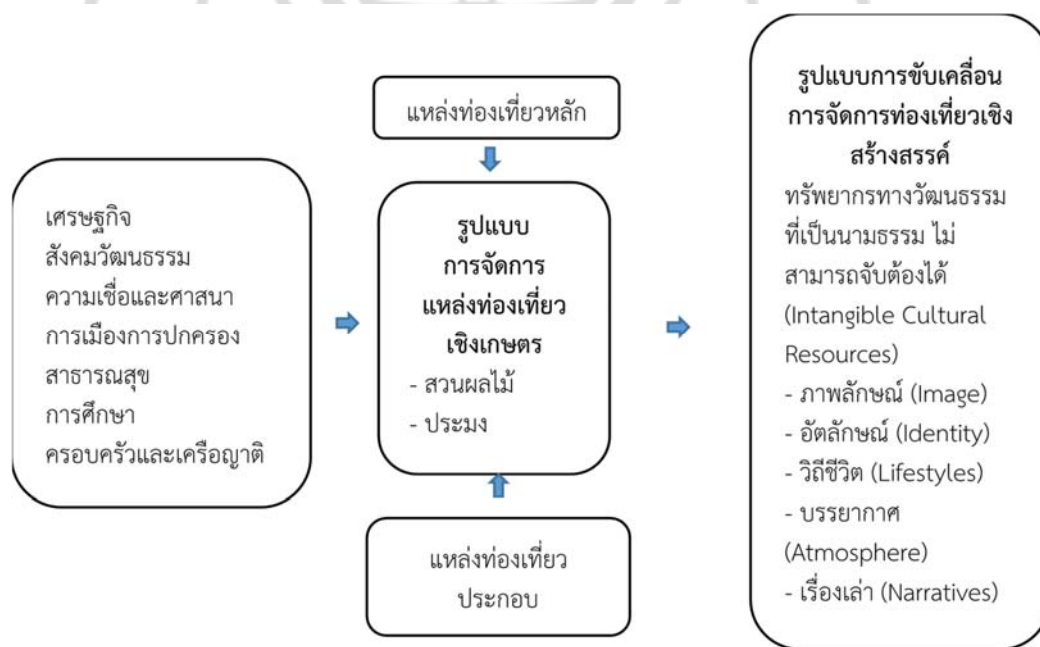
แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวหลัก แหล่งท่องเที่ยวประกอบ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่เสริมสร้างความรู้ด้านการเกษตรควบคู่กับการพักผ่อนและความบันเทิง นักท่องเที่ยวสามารถร่วมสัมผัสกับวิถีชีวิตเกษตร ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการเกษตรที่หลากหลาย เพื่อสร้างทักษะ แลกเปลี่ยนความรู้ด้านการเกษตร อีกทั้งยังได้รับความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้ง สามารถซื้อหาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์ชุมชนกลับสู่ภูมิลำเนา

การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ และประสบการณ์ที่แปลกใหม่ เมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวใน แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวหลัก และแหล่งท่องเที่ยวประกอบ นอกจากนั้น คุณภาพชีวิตของชาวเกษตรกร มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น วิถีชีวิตชาวชุมชนไม่เปลี่ยนแปลง และทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่ยั่งยืนสืบไป

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว หรือ ผู้มาเยือนได้พัฒนาและได้ใช้ศักยภาพ หรือความสามารถด้านแนวคิดสร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยวเอง ในการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างมุ่งมั่นตั้งใจในวิถีทางและประสบการณ์เรียนรู้ โดยนักท่องเที่ยวจะเที่ยวแบบเน้นการเรียนรู้ในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของสถานที่ผ่านประสบการณ์ตรง รวมถึงการมีส่วนร่วมกับผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำกันอยู่เป็นประจำของคนในชุมชน

แนวคิดนำที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดนำที่ใช้ในการศึกษา (Core Concept) เรื่อง รูปแบบการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : ศึกษากรณีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง และ จันทบุรี เป็นการเชื่อมโยงแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น สวนผลไม้ และการประมงพื้นบ้าน เป็นต้น โดยคำนึงถึงแหล่งท่องเที่ยวหลัก และแหล่งท่องเที่ยวประกอบ อันนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในลำดับต่อไป โดยสามารถสรุปแนวคิดนำที่ใช้ในการศึกษาได้ ดังนี้

ภาพที่ 1.1 แสดงแนวคิดนำที่ใช้ในการวิจัย

ที่มา : (พัฒนาโดยคณะผู้วิจัย, 2560)